

Szabó István Mihály

A magyar szaknyelvi-kommunikációs kultúra az ezredfordulón

„Új szelek nyögetik az
ős magyar fákat”

Ady Endre

A nemzeti nyelvek (az anyanyelvi kultúrák) próbatétele

Az ezredfordulón kibontakozó informatikai forradalom, a kommunikációs technológia rohamos fejlődése valamennyi anyanyelvi kultúrát, közöttük a beszélt magyar nyelv egészét is, rendkívül felgyorsult ütemben alkalmazkodó változásra kényszeríti. A biológiában az ilyen állapotot fokozott ökológiai stresszhelyzetnek jelölik. Az informatikai forradalom mint elkerülhetetlen kihívás a nemzeti nyelveket hordozó népeiségek intellektuális alkalmazkodó-képességét drámai módon teszi próbára. Esetenként csak a nyelvek diszharmonikusan végbemenő, egyoldalúan mennyiségi változását eredményezi. Ez azonban súlyos nyelvromláshoz, sőt, a kevéssé differenciált, kezdetleges mondatszerkesztésű, főleg „kis” nyelvek megújulási adottságait kimerítve, azok felszámolódásához is elvezethet. Valószínűsíthető, hogy a harmadik évezred elején a Föld lakosságának jelenleg mintegy 6000 nyelve közül a kommunikációra alkalmasabbak többet is minden eddiginél gyorsabban integrálnak majd magukba, vagy ezeket a nemzetközi informatikai kohóban, legalábbis a homogenizálódás kritikus kényszerpályájára juttatják. Másrészt, a hivatott nyelv művelők révén kidolgozott és anyanyelvük fejlettségi szintjéhez reálisan illeszkedő nyelvstratégiák (nyelvi cselekvési programok; Balázs, 1999) érvényesítése, alkalmas kommunikáció-technológiák (Kiefer, 1999) fejlesztése és kihasználása, továbbá a tömegek nyelvhasználatának (a köznyelv fejlesztésének és romlása fékezésének) több-kevesebb sikerrel tudatosan irányított terelése számos nyelv számára a gyors modernizálás, a fejlődés és a túlélés perspektivikusabb pályáit nyitja meg.

Magyar anyanyelvünk

Evolúciója. Nyelvünk szerkezetének, nyelvtanának, sajátos szó- és mondatalkotásának, logikájának, szókincsének stb. az uráli nyelvcsaládon belül végbement evolúciója a történelem előtti idők évezredeinek távlatába nyúlik vissza. *Otto von Sadowsky* például az 1996-ban az Akadémiai Kiadó révén közzétett tanulmányában alapos nyelvészeti bizonyítékokkal igazolta, hogy a kaliforniai penut indiánok, így San Francisco tengerparti régiójának wintu, maidu, yokuts stb. törzsei, továbbá a Sierra Nevada indiánjai ugyanabból az obi ugor (vogul, osztyák) europoszbirid népcsoportból szakadtak ki, mint amelyből egykoron az ellenkező irányban nyugatra vándorolt magyarok ősei is. Azt azonban már nehezebb elfogadni, hogy a penutok elődei az Ob torkolatvidékétől Kaliforniaig terjedő (kb. 14 000 km) távolságot primitív vízi járműveiken, egybek között a Jeges-tengeren uralkodó szélsőséges körülmények közepette – még ha megszakításokkal is – part menti navigációval tették meg. Mindezt arra alapítva, hogy ezek a törzsek az archeológiai vizsgálatok szerint jelen szállásterületükön viszonylag új jövevények. Sokkal valószínűbb, hogy a penutok a kivételesen kedvező éghajlatú Kaliforniaiába az észak-amerikai belső kontinentális népmozgásokkal kerülhettek. Ez a klimatikus vonzóerő idézhette egykoron elő, hogy Kalifornia ma a világ egyik nyelvészeti legkomplexebb területe és hogy az USA-ban Kalifornia felé jelenleg is minden irányból folyik a bevándorlás, mely ott máris nagyobb populációs létszámot hozott létre, mint az államszövetség bármely más területén. Az amerikai kontinensre a penutok is a tízezer évvel ezelőtt lezajlott nagy bevándorlási hullámmal, szárazföldi úton kerülhettek és később szállásterületeiket a mind kedvezőbb környezeti feltételek és a lehetőségek szerint változtatták. Következésképpen, a proto-uráli nyelvben végbement azon differenciálódás, mely egykoron az ugor nyelvi leágazáson át a magyar nyelv felé is elvezetett, már tízezer évnél korábban folyamatban volt.

Fejlődéstörténete. Nincs tudomásunk arról, hogy az uráli nyelvi jelrendszer ősi magvát egykoron milyen etnikum, ill. antropológiai rassz kezdeményezhette. A népcsoportok, embertípusok és nyelveik sohasem voltak elválaszthatatlanok. Valamely nép és nyelve koevolúciója, tarthatott bár évezredekig, mindig is véges volt. Az utolsó százezer év alatt, a *Homo sapiens* növekvő számú nyelveinek váltógazdaságát folytathatta, ami hatalmas hozzájárulás lehetett agykérgi beszédközpontjai, azok mozgató és érző (megértő) mezői mai fejlettségéhez.

Már a 900-as években megindult a honfoglalók és az itt talált népek (magyar) nyelvi egységesülése. Ezt a besenyők, jászok majd később a kunok beolvadása és nyelvük eltűnése követte. Sajnos az évszázadok folyamán népünk sorozatos tragédiái szinte tarra vágta a magyar nyelvű lakosságot. Egyetlen példa: Tolnában a középkorban félezer falu létezett, de 1696-ban már csak 28 helységet laktak és abból is több mint tízben rációk éltek (Ács, 1987). Az elnéptelenedett területek vákuumként hatottak a környező országok német és szláv nyelvű lakosainak tíz- és százazeire, de Itália, Franciaország stb. népeire is. A „harmadik honfoglalás” (Ács, 1987) utódai ma már javarészt elkötelezett magyarok. Bár jelen népességünkben a turáni (dél-szibériai), pamiri (közép-ázsiai), uráli (ugor) stb. típusok standard jelenléte mutatható ki, számos európai történéssz a magyar nyelvet, nem indokolatlanul, az eurázsiai kontinensen Londontól Vlagyivosztokig széles sávon elterjedt „közép-európai vegyes rassz” egy helyi (Kárpát-medencei) populációjával társítja.

Nyelvi sajátosságai. Nyelvtani szerkezete egyedülállóan különleges helyet foglal el a Föld népeinek nyelvei között. Így a mondatok viszonylag kötetlen szórendje (az alany, a tárgy és az állítmány vonatkozásában megvalósuló szabad szórend), továbbá a nyelvtani nem, a kötőmód, az előjárók, a *consecutio temporum*” (az igeidőknek egymástól való függése), a többféle múlt, jelen és jövő vonatkozású igeidők stb. hiánya, valamint a rendkívül fejlett névszói esetrendszer, a főnév + számkategória jel + birtokos névmás + esetrag egyetlen szóba történő összevonása, a tárgyas ragozás, a névutók stb. Nyelvi különlegessége a határozói rendszer irányhármassága, a tőtípusok és esetragok allomorfikus formaképzése, valamint a főnévragok és az igei vonzatkeretek összefüggése (Pléh, 1998). Mindez

Dános szerint (1999) a magyar és más nyelvek között „strukturális disszimmetriát” idéz elő, ami a nyelvi működésnek a magyarul beszélő ember agyában, a más nyelveken kommunikálókétől élesen eltérő (és nyelvünk sajátos „konfigurációjára” visszavezethető) „előállítási mechanizmusát” eredményezi.

Nyelvi logikája. A nyelvek nem csupán kommunikációs jelzőrendszerek. Magukban hordozzák – még ha az idők folyamán többszörösen módosítva is – annak az ősi emberközösségnek (vagy talán még hordának) sajátos ismeretszerzési és információközlési stratégiáját, fogalomalkotása mechanizmusait, így nyelvi logikáját is, mely evolúciójukat valamikor kezdeményezte. Szemben a megfogalmazásukban egyenesen a dolgok magyára, a lényegre törő angolszász nyelvekkel, a magyarnak a fogalmak, problémák kezelésénél, a részleteken át, fokozatosan a centrum („a mag”) felé és mind mélyebbre hatoló (a számítógépes keresési programokhoz hasonló kibontó jellegű: Michelberger, 1999), a tudomány számára igen hasznos megközelítéssel” jellemezhető „aknázó, szondázó” logikája van. Az indoeurópai nyelvekkel szembevetve, a magyar nyelvi rendszerre jellemző „agglutinációra” hivatkozva Bogoly (1999) szerint nyelvünk működése sajátos megértési stratégiákat tud kiépíteni. A számítógépprogram-készítéssel foglalkozva állítja, hogy nyelvünk képes a lineáris megértési stratégiák formalizmusát is megtörni, továbbá a jelöletlenség és a változó végződések lingvisztikai jelenségével az alkalmazott matematikai szigorú rendszerűség elvi szempontjainak megfelelő logikát is „kicselezheti”.

Az eltérő nyelvi logikákat összehangolni képes több nyelven beszélők problémaközelítése többdimenziós lehet (Michelberger, 1999). Különösen a magyar és az angol nyelv (kétdimenziós) kombinációja a tudomány számára új komplex látásmódot nyithat meg.

A kis nyelvek (remélhetőleg elkerülhető) felszámolásával nemcsak az emberiség közös szókincsének szinonimakészlete szegényednék, hanem sokkal inkább számos különleges és tudományos logikára is átültethető nyelvi logika tűnnék el. Ezenkívül a nyelvi sokféleség csökkenése a népek általános nyelvkészségének beszűküléséhez vezetne. A tömegkommunikációs nemzetközi környezet jelen változása pedig, miszerint nyelvi és gondolkodásbeli egységesülés felé törekszünk, sokkal inkább egy új (minimum) kétnyelvűség (az anyanyelv és az univerzális összekötő, pl. angol) korszakának a kibontakozását kell, hogy jelentse.

Helyzete a Föld nyelvei között. A ma több ezer nyelven beszélők népességei között a 15 millióra becsült magyar ajkúval a 45. helyet foglalja el. E sorban a magyart több kevéssé kiművelt nyelv (hausza, szuahéli, akan stb.) is megelőzi, viszont követi a cseh, szerbhorvát, orosz, görög, svéd, héber, norvég stb. Nyelvünket, mind mondatfűzésének logikai rendszerére, analógiás szóképzésére, gazdag fogalomvilágára, szaknyelvi árnyaltságára, hangtani sajátosságára, nyelvtani és szövegtani szerkesztésére, mind szókincsének terjedelmére (szókincsünk nagysága több millió: Fábian, 1993) és differenciáltságára tekintettel, a fokozottan fejlettek közé sorolhatjuk. Így van ez akkor is, ha a kritika szerint romlik beszédünk minősége, felhígul idegen szavakkal, esik írásbeliségi szintje, sőt, nyelvi kultúránk állítólag már hanyatlik. Tény azonban, hogy pl. a tudomány művelésének valamennyi területén a létező bonyolultan árnyalt szaknyelvek közül számosat képes, nem nyelvrontóan magyarítva, az akkurátusan megkövetelt pontosságú információközlés szintjén alkalmazni (lásd még: Fábian, 1999).

Neurofiziológiai és genetikai háttere. A *Homo sapiens* nyelvkészsége a nyelvek növekvő különbözőségét kihasználva, azok sokszoros cseréjével (váltógazdálkodásával) is fejlődött. Ennek az evolúciós háttérnek az eredményeként, a ma megszülető gyermek genetikailag természetesen nem valamely nyelvre, hanem arra a készségre determinálva születik, mely képessé teszi, hogy a nyelvek közös, univerzális szabályrendszerét felismerje: ez az ún. LAD-elmélet (Language Acquisition Device) alapja (cit. Dános, 2000 után). Az univerzális nyelvtanra programozottság és az agykérgi „anyanyelvi beszédrégió” funkcionális plaszticitása segíti abban, hogy élete kezdetén, ősei anyanyelvétől teljesen függetlenül, bármely beszélt nyelvet anyanyelvként sajátíthasson el. Az agykéreg „anyanyelvi beszédrégiója” (Hámori, 1999) csakúgy, mint ennek genetikai háttere az evolúció során elsőnek fejlődött ki. A 7 éves kor után tanult további (írott és mondott) nyelvek feldolgozására hivatott

és más-más kérgi területeken reprezentálódó régiók viszont feltehetően csak később, a nyelváltások korában jöttek létre. Az anyanyelvi beszédrégió megkülönböztetett helyzetét és fontosságát jelzi, hogy ez más nyelvek használatakor vagy hallásakor néma, inaktív marad (Hámori, 1999). Bár a nyelvi memóriával és a nyelvi tevékenységgel összefüggő agyi aktivitás a beszédrégiókon kívül még a két féltekében szétszórtnan található számos neuronrendszer működésével is kapcsolatos, mégis az anyanyelvi régió döntő szerepe az ember bármiféle szellemi tevékenységében érvényre jut. Ez az alapja a nyelvészek azon véleményének, hogy a legmagasabb szintű szellemi teljesítmény csakis az anyanyelv használatával érhető el. Következésképpen az a megállapítás, miszerint anyanyelvünk a legnagyobb kincsünk, a szó szoros értelmében vett reális valóság.

Szerepe a nemzet létezésében. Nyelvünk sok évezredes elkülönült evolúciós utat megtett, nagyon különleges informatikai kódrendszer. Azonkívül, hogy a sorsközösségben élő, vagy az abból kiszakadt magyarok közös nyelvi jelrendszerre, egyedülálló nyelvi logikájával, a hasonló „megértési (nem egyetértési) stratégiát” követők szellemi síkon érvényesülő rendkívül szoros (a legerősebb nemzeti-) összetartó köteléke.

Kutatása. Minthogy a *nyelvhasználat és -tanulás képessége* DNS-ben kódolt, genetikailag sokoldalúan determinált (Dános, 2000), szerve pedig az agykéreg, míg a beszéd az utóbbinak a hangképző- és hallószervek révén gyakorolt („lineáris orális-aurális”, Simon, 1999) kifejeződése, anyanyelvünk eredményes kutatása sem képzelhető el a humán és a természettudományos diszciplínák képviselőinek összehangolt tevékenysége nélkül.

A szak-, a köz- és az irodalmi nyelv együttfejlődése (koevolúciója) és egymásrahatása

A szaknyelv. A bonyolult és nem is könnyen értelmezhető általános fogalmi definíciók (lásd pl. Pusztai, 1988) helyett vegyük inkább figyelembe, hogy a szaknyelveknek (melyeket pl. Grétsy [1988] a társadalmi nyelvváltozatok közé sorol) hat alapvető jellemvonása ismerhető fel:

1. A nyelvközösségen belül meghatározott foglalkozási-tevékenységi körök kisebb-nagyobb csoportjai képviselőinek szakterületi vonatkozású érintkezését, szabatos verbális és írott információcseréjét szolgálják.

2. Szűkre határolt használati szférájuk ellenére is, magára a köznyelvre épülnek, annak nyelvi logikáját követik.

3. Kitérnek a kérdéses szakterület tárgykörével, működésével, történetével, nemzetközi kapcsolataival, célkitűzéseivel és fejlődésével összefüggő, a köznyelvtől gyakran élesen elkülönülő szókincs használatával.

4. Sajátos, esetenként bonyolult „fogalmazási modoruk” (Fábián, 1999) van, ami a speciális szókészlet használatával kombinálva, a kívülálló, azonos anyanyelvű számára, értelemszerűen, nehezen vagy akár alig követhető is lehet.

5. A szaknyelvek tudatos fejlesztése – szemben a köz-, ill. az irodalmi nyelvekkel – lényegesen szigorúbb szabályok alapján, sokoldalú, legtöbbször nemzetközi szintű egyeztetésekkel, minimumra csökkentett egyénieskedéssel és csak széles körű kritikai háttért biztosítva lehetséges.

6. A köznyelvnél sokkal gyorsabban fejlődnek és differenciálódnak, de rövidebb élettartamúak. Az elhaló szaknyelvek szókincse más szaknyelvekébe áramolhat, szakkifejezések közvetlenül vagy módosulva (pl. magyarítva) beépülhetnek a köznyelvbe, de értelmetlenné, ill. divatjamúlttá válhatnak és végérvényesen el is tűnhetnek (lásd még: Zaicz, 1988). A szakkifejezések sta-

bilitása rendkívül heterogén. A struktúrák, ill. szerkezetek, vagy az ilyenekre épülő komplex biológiai, fizikokémiai és technikai rendszerek (pl. az anatómiai képletek, a geológiai formációk, a geográfiai domborzati elemek, a gépalkatrészek, a kémiai elemek, a növény-, az állat-, az ásvány- és a kőzetrendszertan stb.) nómenklatúráinak élettartama messze meghaladja a fogalmak, a működési elvek, a folyamatok, és történések nevezéktanát.

A köznyelv a szaknyelvkutatás szemszögéből. A köznyelv (a szóbeli és írott anyanyelvi jelrendszer) és a szaknyelv határa korántsem éles. A szaknyelv a köznyelvnek korlátozott számú szakkifejezéssel (és szakmai zsargonnal) bővült, de totális szókincsét tekintve a köznyelvnek a szűk szakterületi hatékonyság érdekében egyoldalúan specializálódott minifrakciója. Ezzel szemben a köznyelv valamely anyanyelvi közösség legsokoldalúbb, kifejezésekben leggazdagabb általános szaknyelve („*munkanyelve*”; Pusztai, 1999). A köznyelv, multilaterális specializáltsága folytán, csaknem minden irányú, de ezekben csak mérsékelt mélységű és nem is mindig kifogástalan kommunikációt tesz lehetővé. A nemzeti nyelvek s egyszersmind köznyelvek nagyon különböző természetes és mesterséges környezeti és társadalmi viszonyokhoz alkalmaz(kod)ott, sokoldalúan tagolódó, szinteződő és rétegződő (lásd nyelvészeink 1983-as IV. szombathelyi kongresszusának anyagát) generalizált (kvázi) szaknyelvek. *Bármely köznyelv fejlettségi szintjét állandósult használatú szakkifejezéseinek gazdagsága és különösen e kifejezések használatának tartalmi, értelemszerű és jelentésbeli következetesége döntő mértékben határozza meg.* Mennél szűkebb, ill. egyoldalúbb valamely köznyelv szókincse, az használóinak annál korlátozottabb magán- és közéleti tevékenységére, kulturális diverzitására utal.

A szaknyelvi diverzitás és differenciálódás növekedése a köznyelv fejlődésének legenergikusabb serkentője. A szaknyelvek vagy közvetlenül a köznyelvből nőnek ki, vagy a megfelelő szakterületek idegen nyelvi szókincsét részben vagy egészben átvéve, lefordítva, magyarítva a köznyelvvvel szakadatlan kölcsönhatásban alakulnak, modorukban a szakszerűség kívánalmainak megfelelően csiszolódnak és szókincsükben a szakma kollektíváival egyeztetve, elfogadotva gazdagodnak. A szakterület elhalásával maguk is eltűnnek vagy átalakulnak, így más, főleg rokon szakmák nyelveibe (legalábbis részben) beolvadhatnak. Teljesen talán sohasem tűnnek el, hanem legalábbis szelektált elemeikkel, a köz- és irodalmi nyelveket gazdagíthatják. Nyelvünk számos egykori szaknyelvének maradványait hordozhatja. A „foglalkozási szaknyelvek” száma napjainkra rendkívül megnőtt, amit csak a „tudományos szaknyelvek” mindennél gyorsabb differenciálódása múl felül. Hazánkban az évente publikált 30–40 000 különböző kiadvány között a szaknyelvi irodalom közleményeinek a száma jelenleg már több mint harmincszorosan haladhatja meg a szépirodalmi közlésekét (Fábián, 1999). Következésképpen állítható, hogy az ezredfordulón nemzeti nyelvünk, a magyar anyanyelv fejlődése legenergikusabb hajtóerejének a szaknyelvi differenciálódást, a szaknyelvek és köznyelvünk kölcsönhatását, továbbá a magyar köznyelv szaknyelvi indíttatású és forrású gazdagodását tekinthetjük.

A szaknyelvek integrált használatának gyakorlata. Alkalmazásuk és fejlődésük során mind a foglalkozási, mind a tudományos szaknyelvek bo nyolult módon egymáshoz illeszkednek, csatlakoznak, egymásba hatolnak,

sőt, egymásra építkeznek. Történik ez – köznyelven szólva – valósággal keresztül-kasul. A hullából kimetszett szervek laboratóriumi vizsgálatánál készülő jegyzőkönyvek felvételezéséhez pl. a mikrotonnal előállított és festett metszetek akár rutinszerű leírása is a kórboncnok részéről a biológiai szövettan, a festékkémia, a biokémia és a fénymikroszkópia műszaki szakterületeiről származó szakkifejezések párhuzamos ismeretét kívánja meg. Amikor viszont ugyanezen szervek szöveteiből gyémántkéssel ultravékony metszeteket állítanak elő, akkor már az elektronmikroszkópia teljesen más műszaki nevezéktanához kell fordulnia. A vasesztergályosnak nemcsak az általa használt és gyártott gépalkatrészek nevééről, rendeltetéséről és működéséről kell, hogy fogalma legyen, hanem a fémek fizikai, kémiai, elektrokémiai tulajdonságairól és ezek speciális nomenklatúrájáról is. A tudományok határterületein dolgozó kutatók gyakran számos, egymástól távolálló-nak minősíthető szakterület raffináltan bonyolult szakkifejezés-rendszereiből és szakzsargonjaiból kénytelenek, esetről esetre, nagy körültekintéssel, a számukra éppen nélkülözhetetlen elemeket *ad hoc* összeválogatni és ezekből, gyakran nem egykönnyen követhető, komplex szakszövegeket szerkeszteni.

A szaknyelvek belső hierarchiája, egymásra épülő szintezettsége és fejlődésük útja az egyes szintek többdimenziós kapcsolatrendszerén át. Ugyanezon szakterület nyelvezete, differenciálódásával párhuzamosan, nemcsak szakkifejezésekben gazdagodhat és válhat modorában mind „körmonfontabbá”, hanem problémái és azok megközelíthetősége viszonylatában is egyre mélyebb szakismereteket igénylő, valóságos vertikális szinteződést érhet el, amikor is az egyes szinteken, eredményesen, már csak az egyre specializáltabb minőségű szakembergárda dolgozhat. Gyakori, hogy a szakterületek, egyidejűleg mind vertikálisan, mind horizontálisan egyaránt széttagolódnak, és így több irányban differenciálódva, akár mindezen irányokban szintezetté is válhatnak.

A szaknyelvek horizontális és vertikális differenciálódásának fogalmi elhatárolása. Valamely szaknyelv fejlődését (szókincsének gyarapodását, zsargonjának szakirányú finomodását, a részterületek irányába ható differenciálódási tendenciáit stb.) mindaddig horizontálisan (azonos szinten haladónak) tekinthetjük, amíg teljes nyelvi tartománya megértésének és alkalmazásának feltétlen szükségessége a (kérdéses szaknyelvvvel szorosan társuló) szakterületen dolgozók gyakorlatilag valamennyi képviselőjére kihat, akiket ily módon egységes információáramba kapcsol össze. Komplex, sokirányú (fizikai, kémiai, biológiai, műszaki stb.) elméleti és gyakorlati felsőfokú ismereteket igénylő és csak nehezen elsajátítható szakterületeken dolgozók szaknyelve horizontálisan rendkívül differenciált és sokszorosan összetett lehet.

Valamely szaknyelv fejlődése (horizontális tendenciáit akár továbbra is megtartva), egy vagy több irányban, már *vertikálissá* válik, amennyiben a háttérét képező *szakterület egy vagy több* olyan (kezdetben csak mini-) *frakcióra szakadozik*, melyek saját szűkebb *szaknyelvei*, mind mennyiségileg, mind minőségileg már *annyira specializálódnak*, hogy azokra a *kiinduló horizontális nyelvi szintközösség tagjainak egyre növekvő többsége* alig vagy egyáltalán *nem tart igényt* (ill. nem érti és elsajátítását szükségtelennek tartja). Az ilyen önállósuló (a szülői szakterület más frakcióitól „elidegene-

dó”), többnyire kis szaknyelvek egy újabb, de *mélyebb szinten* elindíthatják a maguk specializáltabb jellegű saját horizontális kibontakozását, melyből később további differenciálódással és specializációval, *még mélyebb szinten*, ismét csak horizontális terjeszkedés veheti kezdetét stb. Így jött létre az általános biokémiából a specializáltabb talaj-biokémia, ebből a talajenzimológia és a talaj-biotechnológia stb.

A szakismeretek kiszélesedésével járó szaknyelvi differenciálódás új és nagyobb mélységű szintek felé vezető folyamatának több módozatát is ismerjük: a) Valamely szűkebb szakterületnek és szaknyelvének adott szintről végbemenő és fokozott fejlődésére visszavezethető *egyszerű kiválása* és nagyobb szakmai részletességet jelentő mélyebb szintre kerülése. b) *Közvetlen kiindulás új szinten*. Nem ritka, hogy jelentős felfedezések valamely szakterületen a kutatásokat teljesen új irányba és nagyobb mélységek felé terelhetik. Következésképpen, eggyel mélyebb szinten akár új tudomány és új szaknyelv története kezdődhet. c) *Különböző, sokszor távoli szakterületekről válogatott vizsgáló- és mérőmódszerek kombinált alkalmazásával nyert új eredmények hatására valamely szakterület vagy annak egy frakciója teljesen új arculatot nyerve, már mélyebb szinten fejlődhet tovább*. Eltérő szakmák metodikai elemeiből integrált módszerekkel dolgozó új kutatási terület, új nyelvezetével, vagy fokozatosan, így két (egy régi és egy új) szint áthidalásával, vagy robbanásszerűen, mélyebb szinten indulhat fejlődésnek. Itt azonban elengedhetetlen megjegyezni, hogy különböző szakterületek *elméleti anyagának integrálásával* viszont az eredeti részterületek együttesen *magasabb szintre* is kerülhetnek, ahol horizontálisan, az új tendenciáknak megfelelően, energikusabban differenciálódhatnak.

Alapvető követelmény, hogy az egyre mélyebb szinteken dolgozó szakemberek saját szintjük szakismereteinek és specializált szaknyelvének fokozatos létrejöttéhez vezető felsőbb szintek felé is elegendő tudással rendelkezzenek. Annak hiánya egyrészt gátja lehet specializált szakterületük fejleszthetőségének, másrészt személy szerinti túlspecializáltságuk egzisztenciális biztonságukat is veszélyeztetheti. Ugyanakkor az egyre mélyebb szinteken elért eredmények ismerete, a magasabb szinteken dolgozók számára tudományterületük frontvonalának haladását és irányát mutathatja meg.

Végül, bármiféle szakterület szaknyelvi szintjeinek kölcsönhatásrendszerét kísérleljük is meg analizálni, soha nem téveszthetjük szem elől a szakkifejezések és a szaknyelv használatának gyakorlata terén mindig is maradéktalanul érvényesülő törvényszerűséget: *a szakszó, ill. a szakkifejezés és annak szakmai-fogalmi tartalma minden esetben elválaszthatatlanul összefüggenek. Ha a szakmai-fogalmi tartalom elvész, úgy a jelölésére használt szakkifejezés létének sincs többé alapja. A hibás vagy pontatlan szakkifejezés csakúgy, mint a hibás szaknyelv, hamis elméleti következtetések és téves gyakorlati tevékenység forrásává válhat*. Ugyanannak a szakszónak esetenként különböző szakmai-fogalmi jelentéssel megkísérelt használata kezdete lehet a bábéli nyelvzavarnak, a szakma romlásának. Nincs semmi, ami nagyobb szaktudást, körültekintést, tapasztalatot és felelősséget igényelne, mint a szakkifejezések definiál(gat)ása, jelentésük pontosít(gat)ása avagy új szakkifejezések gyárt(ogat)ása.

A magyar szakírók társadalma

Az írói hivatás jellegét és feladatkörét tekintve három nagy és lényegesen eltérő létszámú frakcióra különíthető.

a) *Specializált szakterületi írók.* A legnagyobb frakciót, becsülhetően 30–40 000 közötti létszámmal, azok a főleg kutatási és oktatás intézményeknél dolgozó tanárok, mérnökök, orvosok stb. alkotják, akik elméleti és/vagy gyakorlati irányú munkásságuk általuk többé-kevésbé originálisnak minősített eredményeit, nagyrészt kongresszusi nyelveken (főleg angolul) és csak kisebb részben magyarul (amit sajnos a szűkülő magyar nyelvű közlési lehetőségek is indokolnak) publikálják. Írói tevéységük célja, beépülni – az írott sajtó útján vagy az elektronikus információforgalom révén – szűkebb szakterületük hazai és/vagy nemzetközi kollektíváinak kapcsolatrendszerébe, azok alkotó műhelyeinek a problémák megoldásához közelebb vivő gondolatkörébe. Létezik ezen írói frakciónak egy alfrakciója is. Szakírók (falukutatók, néprajzosok, nyelvjáráskutatók, népnevelők, helységek és települések történészei, térségek egészségügyi, oktatási, műszaki felelősei stb.), akik elsősorban is a magyar anyanyelvű olvasók felé fordulnak.

A specializált szaknyelvhasználat iránt felmerülő követelmények lényegesen eltérnek a másik két írói frakció nyelvezetével szemben támasztottaktól. Az ezredforduló világirodalmában ugyanis nincs még egy olyan írói tevékenységi terület, ahol a szóhasználat következetességét, a mondatfűzés logikáját, a tartalmi érthetőség tisztaságát, a véleményalkotás mértéktartását és a teljes szöveg mondanivalójának a téma korrekt történelmi hátterébe illesztését annyira skrupulózusan számon kérnék, mint éppen a szakterületi irodalomban. A szerzők „vasveretes” szakmai nyelvezetű tanulmányaikkal, de azokban csak átlagosan eredeti eredményekkel, gyakran hatásosabban szerepelhetnek, mint figyelemre méltó felfedezéseket tartalmazó, alacsony színvonalon megfogalmazott közleményekkel.

A specializált magyar szakirodalomnak mindig is voltak nagy, kiemelkedő tanítómesterei. *Őrösi-Pál Zoltán*, a „méhész”, nemzetközi rangú kutató és szakíró katedréről hirdette: valamely közleményt csak akkor olvassunk el, ha szűrőpróbákkal meggyőződhattünk szövegének fogalmi tisztaságáról, nyelvezetének szakszerűségéről: aki következetlenül és zavarosan fogalmaz, az a kísérleteit is hasonlóan hajtja végre, ezért cikke olvasására sem érdemes a drága időt pazarolni.

b) *Általános szakírók (szakterületi irodalmárok).* Létszámuk, bár nem sokkal haladhatja meg az ezret, mégis az ország kulturális életében jelentős szerepet tölthetnek be. Ők a „tulajdonképpeni szakírók”, akik már kifejezetten „írói minőségben” (is) szerepelnek, és olvasóik elvárásai műveikkel, sajtótermékeikkel szemben, a szakmai színvonal iránti igényeken túlmenően, részben már a „szépirók” felé támasztott követelményekkel is azonosíthatóak. Műveik általában már nagyobb szakterületek esetleg több ezres olvasótáborának (tovább)képzését szolgálják. Ezek az írók széles körű és egyidejűleg nagymélységű, gyakran szakterületük határain is messze túlnyúló (multilaterális) ismeretekkel kell, hogy rendelkezzenek. Műveiktől elvárható az érdeklődés felkeltése, a szakterület iránti elkötelezettség fejlesztése, megoldatlan problémák bemutatása és a lehetséges jövő felvázolá-

sa. Ezek a szakírók gyakran a szintetizáló és az analitikus elmék kombinációját képviselik.

c) *Köznyelvi szakírók.* Szakíróink feltehetően több ezres létszámú frakciója. Felelősek a köznyelv szakirányú gazdagodásáért, az anyanyelvhasználat romlásának gátlásáért, a lakosság szakismereteinek minden irányú kiterjesztéséért, a társadalom morális értékei iránti szemlélet fejlesztéséért. Végzik iparosodó társadalmunkban egyre nélkülözhetetlenebb egészségügyi, hitéleti, műszaki, közlekedési, kulturális, bűnügyi stb. felvilágosítást, ill. eligazítást. Tevékenységük részben már kiterjed a reklámszakmára is (az itt felmerülő problémákat lásd: Grétsy, 1999).

Elvárjuk tőlük, hogy műveikben alkalmazkodjanak az olvasók táborának magasabb igényekkel fellépő rétegeihez, és a köznyelvi olvasók színvonalát ne becsüljék alá. A köznyelvi szakírók egyik alfrakciója a tudomány népszerűsítésével nemcsak a lakosság számára tölt be rendkívül fontos kulturális missziót, de jelentősen visszahat a mélyebb szinteken folyó tudományos tevékenységre is, minthogy az ifjúság érdeklődését felkeltve, a különböző szakterületek utánpótlásának leghatásosabb serkentője.

Szaknyelvi kultúránk fejlesztéséhez szükséges helyzetfelmérés és feladatkijelölés irányelvei

A magyar szaknyelvek palettáján sok száz vagy akár ezernyi markáns színfolt létezik. Minthogy az *egyes szaknyelvek fejlesztését kizárólag csak művelőikre bízhatjuk*, kívülről jövő javító szándékkal mindössze kétféle módon közelíthetünk. Túlnyomóan *kritikai észrevételekkel* és még *általános irányt mutató javaslatokkal* is. Az előbbieket viszont csupán szerzői vonzattól mentesen tehetjük meg, már amennyiben elkerülni szándékozunk, hogy a fejlesztés helyett szakterületi csatateret hozzunk létre. Alant, a szaknyelvi hibalehetőségek egyfajta lehetséges spektrumát mutatjuk be.

Hibák az egyes szaknyelvek használatánál: a) A szakkifejezések felcserélése. b) Idegenből hibásan fordított szakszók alkalmazása. c) A szakkifejezések (nemzetközi) definícióinak félreértéséből származó hibák. d) Nem tökéletesen azonos jelentésű, de finom különbségeket rejtő szakkifejezések szinonimnak minősítése és egyértelmű használata. e) Különböző külföldi szakiskolák által eltérő értelemben használt fogalmak és szakszók keverése. f) A szakzsargon nem ismerése vagy primitív szintű alkalmazása. g) Szakszavak gyártása és alkalmazása, sokszor korrekt meghatározás és általános (hazai és külföldi) elfogadtatás nélkül. Nemzetközi definíciók helyettesítése más értelmű magyarral. h) A különböző (latin, görög, német stb.) forrásokból származó szakszók írásmódjában jelentkező következetlenségek. i) A szakmai helyesírási szabályzatok (lásd pl. Fábíán, 1988) megszegése.

Hibák összetett szaknyelvi szövegekben. Különböző szaknyelvek zsargonjainak megkísérelt egyesítése vagy az egyik szaknyelvről a másokra történő erőszakolt átvitele.

Pongyola szakzsargon. Hasonlítsuk pl. össze az alanti két nyilatkozatot: „Az alperes, a BTK 1988. évi x. számú rendelkezése 3. paragrafusának 5. bekezdésébe ütköző cselekedetei folytán vád alá helyezhető és ellene az illetékes járásbírószágon elsőfokú büntetőjogi eljárás kezdeményezhető,” ill.

„Az alperest törvénybe ütköző ténykedése miatt a törvény előtt felelősségre lehet vonni”. Más példa: rendkívül gyakran halljuk és írják: „a természetben az anyagok körforgása”. Az anyagok (pl. a kőszén, a krumplileves vagy a vadászkalap) egyáltalán nem forognak körbe. Valójában csak a kémiai elemek (szén, nitrogén stb.) atomjainak egyfajta „vándorlásáról” (migrációjáról) beszélhetünk. Vagyis sem az anyag, sem a forgás nem elfogadható. A forgás helyett a forgalom, „körforgalmazás” lényegesen megfelelőbb. Az igazság azonban az, hogy ez a forgalmazás sohasem éppen körkörös, hanem bonyolult anyagcsereutakon szerteszét tekergő. Másik példa (egyetemi tankönyvből véve, szerzőjét az irodalomjegyzékben nem szerepeltetjük!): „Számolnunk kell azzal, hogy a műtrágya egy molekulájában hány tápanyag van jelen”. A molekulában azonban nem tápanyagok, hanem kémiai elemek atomjai vannak jelen. Ez esetben a növények táplálkozása szempontjából a helyes megjelölés „kémiai tápelemek atomjai”, ellenkező esetben egyszerűen lehetetlen megérteni, miről van szó.

A szakmai és a szaknyelvi hibák szinkronja. A szaknyelvi tisztaság mögött általában színvonalas szakmai ismeretek rejlenek. A zavaros és szakszerűtlen megfogalmazás a szerző hiányos szakismereteiről tanúskodik. Valamely kézirat hibás fogalmazása a bíráló számára jó indikációt jelenthet az átlagosnál tüzetesebb tartalmi ellenőrzéshez is.

A tudomány és a szakterületi gyakorlat szaknyelveinek, ill. szakkifejezéseinek esetenként össze nem egyeztethető ellentmondása. Előfordul, még egyetemi szinten is, hogy ugyanazt a szakkifejezést az elméleti és gyakorlati órákon homlokegyenest ellenkező értelemben definiálják. Ennek oka lehet, hogy pl. akár a nemzetközi ipari gyakorlatban is egy, már régen kialakult pongyola szakzsargont követnek, ami nem azonos a tudományos szaknyelvvél. Például, ha a hallgató a gyakorlaton elmondja, hogy a 100 literes üvegfermentorba bevezetett és propellerrel diszpergált levegővel miként gyorsítják meg a tenyésztett mikrobák fermentációs hatóanyag-termelését, akkor jelest kap. Ha viszont az elméleti órán azt állítja, hogy a fermentációt a fokozott levegőztetés serkenti, úgy bizonyosan megbuktatják, mert levegő jelenlétében fermentáció nem létezik.

Nehézkesen vagy áttekinthetetlenül bonyolult módon megfogalmazott, de mégis szakszerű szövegek. Akadnak kiváló szakemberek, nagyszerű kísérletezők, akiknek már az egyszerű köznyelvi megfogalmazás is komoly gondot okoz. Saját szakterületük esetleg egyébként is bonyolult nyelvezetét akár sokszorososan is képesek kerékbe törni. A legnagyobb problémát az jelenti, ha ezek a szerzők ráadásul még a szak-, ill. a tankönyvírásra is tehetőséget éreznek. Műveikkel szemben néha csodálatos a hallgatók türelme, vagy talán inkább bölcs megalkuvása? A legrangosabb magyar kiadóknál publikált művekben talált és értelmetlenségig bonyolított szakszövegek háttérét nyomozva gyakran derül fény a szerző gyenge angol (német vagy francia) fordítói készségére.

Alapvető megállapítás, hogy minden egyes szaknyelv esetében, a magyar nyelv és a kérdéses speciális szaknyelv nyelvi követelményeinek, továbbá a szaknyelv tartalmi töltésének szoros összehangolására kell törekednünk. A szaknyelvek fejlesztését más stratégia alapján lehet csak végrehajtani, mint a köznyelvét. Ez a feladat a legmélyebb szaknyelvi szintekre specializálódtak, vagyis a *kis szaknyelvek művelőinek* (és nem a nagy szakterületek

képviselőinek), továbbá a hivatásos nyelvészeknek az együttműködését igényli. Az MTA stabil összetételű Magyar Nyelvi Bizottsága, jóllehet felállítását a legjobb szándék vezette, ezt a feladatot, jelen összetételében, már elvi alapon sem töltheti be. Ebben, az egyes nagy szakterületek (biológia, kémia, fizika stb.) egy-egy képviselőjével kibővített testületben valójában, a számtalannal szemben, csak néhány szaknyelv jut képviselőre. Jóllehet a szakterületi képviselők a maguk saját szűkebb szaknyelvét akár a legmagasabb szinten művelhetik, de nagyobb szakterületüknek számos egyéb más szűkebb szaknyelvében még járatlanok lehetnek, sőt, feltételezhető, hogy azok többségében csak nehézségek árán tájékozódnak, ha tudnak.

A megoldásnak hatékonyabb útja kínálkozik. A Magyar Nyelvi Bizottság (MNYB) működik a jövőben (az új akadémiai ciklustól) ismét a régi nevén és feladatkörrel, mint „Anyanyelvi Bizottság” (AB), mégpedig elnökségi bizottsági szinten, az eddigieknél lényegesen nagyobb szakmai ható- és működőképességgel felruházva. Állandó tagjai legyenek a jelen MNYB kitűnően képzett és minden tekintetben legalkalmasabb nyelvészei, esetleg létszámuk további kibővítésével. Az AB, szaknyelvi viszonylatban, magyar nyelvi tanácsadó, ellenőrző, javaslattevő és jóváhagyó funkciót tölthetne be. Működésének alapja lenne, hogy esetről esetre, de csak ideiglenesen, mintegy váltogazdálkodás-szerűen, más-más szaknyelvek néhány tagú küldöttségével egészülne ki. Az AB így az egyes szaknyelvek problémáit valóban érdemi szinten kezelhetné. Az már részletkérdés, hogy ezek a folytonosan változó személyi összetételű (és ezért bonyolultabb szervezőmunkát igénylő) ülések egyfajta kidolgozott program alapján történjenek. Így a szakterületek képviselői előre elvégeznék magyar nyelvezetük történetének feldolgozását, ismertetnék más kongresszusi nyelvek szakazonos nyelvezeteivel végzett alapos összehasonlítások eredményeit, javaslatot tennének új magyar szakki-fejezésekre, a vitás nomenklaturai kérdéseket megtárgyalásra előterjesztenék stb. Az AB később ugyanazzal a szaknyelvi küldöttséggel további egyeztetések végett, többször is találkozhatna stb. A Pomogáts (1999) által hirdetett „új magyar nyelvújítás” legeredményesebben a magyar szaknyelvi kommunikációs rendszer minden területén ilyen alapon mehetne végbe. Ennek az új típusú elnöki bizottságnak a stabil nyelvész frakciója időnként saját belső ülésein az általános szaknyelvfejlesztés kérdéseivel (és itt valóban már a nagyobb szakterületek képviselőit is bevonva) is foglalkozhatna.

Szépirodalmunk a szaknyelvek szorításában?

Hazánkban a szépirodalom produktívitásának a szakirodaloméval szemben jelentkező – egyébként a társadalmi fejlődés világviszonylatban észlelhető tendenciáiból is következően – egyre radikálisabb mértékű lemaradása a szakirodalom képviselőit határozott állásfoglalásra kell, hogy készítse.

A szépirodalom társadalmi pozíciójának megerősítése, döntő fordulattal pedig olvasóságának növelése nemzeti érdek. Háttérbe szorítása később már alig korrigálhatóan sújtaná az általános nemzeti kultúra fenntartására és haladására irányuló törekvéseket, a *tömegeket a szó szoros értelmében vett szakbarbárság felé terelné*. Ennek elkerülésére a szépirodalom társadalmi szervezetei haladéktalanul sokoldalú megerősítésre szorulnak. Más-

részt azonban akkor, amikor Sturcz (1993) szerint a reáltudományok a humántudományokat már csaknem nyelvi korszakváltásra kényszerítik, szépíróink fokozottabb érdeklődése is elvárható lenne korunk sajátos – ma már legtöbbször valamilyen szakterület belső életszemléletéhez kapcsolódó – problémái felé. Törekedniük kellene azok megértésére, feltárására és *szakszerűségükben is művészi színvonalú tolmácsolására*. Elengedhetetlen lenne, hogy a szépirodalom művelői az ország fontosabb – külön-külön is már tízezreket dolgoztató – foglalkozási, munkaköri, kutatási stb. szakterületeinek *írói szemmel messze elhagyatott*, de mondanivalójukban nagyon is gazdagnak ítéltető és modern világát nagyobb figyelemre méltassák. Ez viszont csak akkor lesz lehetséges, ha vesznek maguknak fáradságot a műveikben szerepeltetett személyek, regényhősök szakterületi gondolatköreinek és nyelvi jelrendszerének legalább esetenként elégséges szintű elsajátításához. Így elkerülhető lenne, hogy akár még ünnepezt íróink műveiben is gyermekes szakmai naivitásokra és megdöbbenő tévedésekre bukkanhassunk. Álljon itt csak egyetlen példa! Egyik legnépszerűbb bestseller írónk pl. azt a tényt, hogy a pékélesztő a nyers kenyértésztában található kevés glükózból széndioxidot termel, ami apró buborékaival a tésztát jelentősen megkeleszti, az alanti (megjelölt helyen és időben végbement) valóságosnak feltüntetett történetre írta át: a katonák úgy álltak bosszút az őrmesteren, hogy a sátra közeli nyílt emésztőgödör emberi ürülettömegébe pékélesztőt kevertek. Ennek hatására az ürülett hatalmas mértékben megduzzadt, kilépett a gödörből és mindent elborított... A valóságban a kényes pékélesztő emberi ürületet soha nem erjeszt, abban rövid idő alatt elpusztul. Az előadott történet döbbenetes tévedés, az olvasók akaratlan félrevezetése.

A magyar szaknyelvi kommunikációs kultúra szervezett továbbfejlesztésének új útjai

Javaslat a Magyar Szakírók Szövetségének megszervezésére. A magyar szakírók társadalma, tevékenységének évszázadokra visszanyúló és nemzetközi viszonylatban is úttörőnek minősíthető múltjából, napjainkra a magyar ipar és mezőgazdaság, a tudomány, a kultúra és az oktatás minden szintje fejlődésének egyik legfontosabb hajtóerejévé, több tízezres tömegbázisává nőtte ki magát. Szakíróink munkásságának szervezett összefogása, koordinálása és ellenőrzése, alkotói tevékenységük társadalmi feltételeinek minden eddigieknél hatékonyabb biztosítása elsőrendű nemzeti érdek. Az Akadémia (tudományos osztályainak egyfajta általános szaknyelv-felügyelő szerepkörön túlmenően) specializált szakíróink felé szakbizottsági szinten (Magyar Nyelvi Bizottság) csak az utóbbi időkben terjesztette ki kapcsolatait és a jövőben is e viszonylag szűk keretek közé szorított együttműködéssel szándékozik azokat tovább építeni. Ez a törekvés megfelel az Akadémia bizottságai és a hazánkban létező önszerveződéssel létrejött különböző országos egyesületek, vagyis már szervezett közösségek között hosszú évek során kialakult és jól bevált együttműködés irányvonalának. Így tartja például az Akadémia az összekötést a magyar szépírók népes táborával is, elsősorban nyelvtudományi és irodalomtudományi bizottságai, továbbá a Magyar

Írószövetség, a Magyar Írók Egyesülete és más nyelvápoló civil szervezetek közötti kapcsolatok révén.

A magyar szakírók a legrégebbi időktől napjainkig, minden országos szintű és írói hivatástudatú szerveződés nélkül, szakterületeikre széthullva működtek, jóllehet ennek tarthatatlansága időről időre felmerült (Pusztai pl. 1993-ban a szaknyelvművelés intézményesítését sürgette). Szaknyelvfejlesztési problémáikat legfeljebb a szakterületeik egyéb más gondjait is hordozó szervezeteiben tárgyalhatták meg. A magyar szakírókat egyesítő hazai szervezeteknek már a nagy tudományos és munkaköri differenciálódás első hazai virágkorában, az 1880-as évek során meg kellett volna alakulniuk. Ezért, ha több mint százéves elmaradással is, számtalan civil szervezet, továbbá neves anyaországi és erdélyi szakírók egyetértésével, valamint a Tudományos Akadémia több elnökségi tagjának erkölcsi támogatásával is, e helyen előterjesztéssel élünk a Magyar Szakírók Szövetségének megalapítására, az egyesületi szervezőmunkáknak még a 2001. év folyamán kezdődő megindítására.

A Magyar Tudományos Akadémiának, annak a szervezetnek, melynek alapításakor a magyar nyelv s így a magyar szaknyelv ápolásának és fejlesztésének ügyét egyik legfontosabb feladatuként jelölték ki, a magyar szakírói társadalom közvetlen megszervezése már nem lehet feladata. A magyar szakírók országos szervezetének létrejötte, az MTA nyelvi bizottságai számára, a rendkívül nagy létszámú szakírói társadalom felé, a nélkülözhetetlen összekötő szerepét és a magyar szaknyelvek fejlesztésének széles körű irányíthatóságát is biztosíthatja. A magyar szaknyelvek számbavétele, művelőik nyilvántartása, képviselőik kiépítése, fejlesztésük átgondolt, kollektív alapú irányítása stb. nem lehet (és nem is volt) feladata sem a Műszaki és Természettudományos Egyesületek Szövetségének, a TIT-nek, de még a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak avagy az Anyanyelvápolók Szövetségének sem.

***

Itt kell köszönetet mondanom *Fábián Pál* professzor úrnak (ELTE) tanulmányom összeállításában nyújtott jelentős segítségéért.

IRODALOM:

- Ács Z.: A harmadik honalapítás. Kozmosz, Budapest, 1987.
- Balázs G.: Nyelvstratégia. In *Glatz F.* (szerk.): A magyar nyelv az informatika korában. Magyarország az ezredfordulón. VII, 57–72, MTA, Budapest, 1999.
- Bogoly J. Á.: A magyar nyelv mondatainak megértési modelljei: a kognitív tudomány és a kísérleti pszicholingvisztika interpretációs elméleteinek komparatistikája. *Medicina et Linguistica*. IV, 122–136, Budapest, 1999.
- Dános K.: Újabb irányzatok a neorolingvisztikai kutatásokban. *Medicina et Linguistica*. V, 3–19, Budapest, 1999.
- Dános K.: A genetikai determináltság szerepe a második nyelv(ek) elsajátításában. *Medicina et Linguistica*. VII, 3–12, Budapest, 2000.
- Fábián P.: Szaknyelveink helyesírásának szabályozásáról. In *Kiss J. és Szűts L.* (szerk.): A magyar nyelv rétegződése. A magyar nyelvészek IV. nemzetk. kongr. előadásai. I, 290–297, Akad. Kiadó, Budapest, 1988.

- Fábián P.*: Hozzászólás az 1992. november 6-i szaknyelvi konferencia vitájához. Magyar Nyelvőr. 117, 574–575, 1993.
- Fábián P.*: Az informatikai forradalom és anyanyelvünk. Magyar Nyelvőr. CXXI (121), 365–367, 1997.
- Fábián P.*: A nyelvművelés feladatai. In *Glatz F.* (szerk.): A magyar nyelv az informatika korában. Magyarország az ezredfordulón. VII, 73–78, MTA, Budapest, 1999.
- Grétsy L.*: A szaknyelvek és a csoportnyelvek jelentősége napjainkban. In *Kiss J.* és *Szűts L.* (szerk.): A magyar nyelv rétegződése. A magyar nyelvészek IV. nemzetk. kongr. előadása. I, 85–107, Akad. Kiadó, Budapest, 1988.
- Grétsy L.*: Anyanyelvünkről, bizakodva. In *Glatz F.* (szerk.): A magyar nyelv az informatika korában. Magyarország az ezredfordulón. VII, 79–82, Budapest, MTA, 1999.
- Hámori J.*: Az emberi agy aszimmetriái. Dialog Campus, Budapest, 1999.
- Kiefer F.*: Néhány gondolat a nyelvi technológiákról. In *Glatz F.* (szerk.): A magyar nyelv az informatika korában. Magyarország az ezredfordulón. VII, 129–133, MTA, Budapest, 1999.
- Michelberger P.*: Nemzeti nyelv a tudományban: múlt-jelen-jövő. In *Glatz F.* (szerk.): A magyar nyelv az informatika korában. Magyarország az ezredfordulón. VII, 19–28, MTA, Budapest, 1999.
- Pléh Cs.*: A mondatmegértés a magyar nyelvben: Pszicholingvisztikai kísérletek és modellek. Osiris, Budapest, 1998.
- Pomogáts B.*: Nyelvújítás az ezredfordulón. In *Glatz F.* (szerk.): A magyar nyelv az informatika korában. Magyarország az ezredfordulón. VII, 83–90, MTA, Budapest, 1999.
- Pusztai F.*: Magyarul és magyarán. In *Glatz F.* (szerk.): A magyar nyelv az informatika korában. Magyarország az ezredfordulón. VII, 91–98, MTA, Budapest, 1999.
- Pusztai I.*: A szaknyelvi kutatások kérdései (kitekintés). In *Kiss J.* és *Szűts L.* (szerk.): A magyar nyelv rétegződése. A magyar nyelvészek IV. nemzetk. kongr. előadásai. I. 120–129. Akad. Kiadó, Budapest, 1988.
- Pusztai I.*: Újraéled a szaknyelvművelés. Magyar Nyelvőr. 117, 608–614, 1993.
- Sadowsky von, O.*: The discovery of California. A Cal-Ugrian Comparative Study. Budapest, Akad. Kiadó and Int. Soc. Trans-Oceanic Res. Los Angeles, California, 1996.
- Simon O.*: Neurolingvisztikai alapfogalmak. Medicina et Linguistica. III, 17–25, Budapest, 1999.
- Sturcz Z.*: Szaknyelvi elemek szépirodalmunkban. Magyar Nyelvőr. 117, 579–582, 1993.
- Zaicz G.*: Népnyelvi, szaknyelvi és régi nyelvi elemek az ősi magyar szókészletben. In *Kiss J.* és *Szűts L.* (szerk.): A magyar nyelv rétegződése. A magyar nyelvészek IV. nemzetk. kongr. előadása. II, 1020–1029, Akad. Kiadó, Budapest, 1988.